

DR. ELEK BALÁZS*

Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban

Bevezetés

Talán egyre többen értenek egyet azzal a véleménnyel, hogy szükség van szerkezetében és szemléletében is új büntetőeljárás törvényre, amely képes megfelelni napjaink kihívásainak. Ha megnézzük az eljárások átlagos időtartamát, már láthatjuk, hogy a rendszer nem képes megfelelni annak a követelménynek, hogy az eljárás ésszerű időn belül jogerősen lezárja a jogvitát, és a felek megnyugvásával járó jogbékét érjen el.

Statisztikai adatok szerint a nyomozások átlagos időtartama az elmúlt években fokozatosan nőtt. 2005-ben ez az időtartam még 159,2 nap volt, ami 2013-ra 220,7 napra emelkedett. A bírósági eljárások időtartamának átlaga a vádemeléstől a jogerős határozatig számítva 2005-ben 369,3 nap volt, ami 2013-ra 410,7 napra emelkedett. A kettő évnél hosszabb büntetőeljárások aránya a 2004. évben mért 21,3%-ról 2012-re 33%-ra emelkedett. Mindezen kedvezőtlen tendenciák jelzik, hogy az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról nem képes megfelelni annak a társadalmi elvárásnak, hogy az a büntetőeljárások ésszerű időn belül befejeződjenek.

Nem szabad azt gondolnunk, hogy az időszűrés minden más szempontnál fontosabb, azonban ezen adatok jelzik, hogy hiába küzd az ügyteherrel a nyomozóhatóságok, ügyészségek, bíróságok apparátusa addig, amíg a törvényben nincsenek a hatékonyságot növelő megoldások. Ennek az is a következménye, hogy azon ügyekkel sem lehet alaposabban foglalkozni, amelyekre valóban több időt kellene áldozni.

Az Alaptörvényből, valamint Magyarországnak a nemzetközi jogi és az európai uniós tagságából eredő kötelezettségek előírásainak való megfelelés nyilvánvalóan olyan garanciális minimumot jelent, hogy annak félre tétele fel sem merülhet. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a kodifikáció során azon külföldi tapasztalatokat és megoldásokat, amelyek minden hivatásrend egyetértésére számíthatnak. Természetesen lehetetlen törekvés lenne olyan törvényt alkotni, amit

mindenki egyből elfogad. Sokan már most az erkölcsi fenntartásaikat hangoztatják, amikor még az új törvény koncepciójának elveit lehet csak megismerni. Természetesen egyes esetekben nehéz is lenne elvárni teljesen új szemléletet attól, aki évtizedeken keresztül egy lényegében azonos protokoll mentén járt el. Érdemes megismerni azonban a büntetőperbeli egyezség kontinentális és angolszász tapasztalatait, ami

esetenként új bírói szerepkört feltételez. A polgári perben sem mindig volt evidencia, hogy a bírónak nem feltétlen feladata az anyagi igazság kutatása, hanem értékes befejezést nyerhet a per a felek egyezségének bírói jóváhagyásával is.

A külföldi megoldások megismerésében a jogász hivatásrendek összegyűjtött tapasztalataira érdemes odafigyelni, így az elmúlt években számos értékes tudományos dolgozat készült, és sok kutatás jelenleg is folyamatban van.¹

Sokat hangsúlyozta a büntető eljárásjog tudománya, hogy a büntetőeljárás egyszerűsítése a terhelt együttműködéséhez, beismeréséhez kapcsolódhat, vagy a cselekmény kisebb tárgyi súlyához, vagy egyszerűbb bizonyításához kapcsolódó eljárási szabályokhoz. Mindezzel nem megyünk szembe az európai trendekkel, hiszen az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18 számú Ajánlása is általános elvként fogalmazta meg a kisebb és tömeges bűncselekmények intézésénél „a sommás eljárás, a meg egyezés (kiegyezés), az egyszerűsített eljárások alkalmazását, valamint a bírósági eljárás egyszerűsítését”. Az ajánlás tartalmazza többek között az ítélethozatal egyszerűsítésének lehetőségét a vádlott beismerése esetére, a „bűnösség beismerési” eljárás lehetőségét.

Az Ajánlás azonban nem tartalmaz olyan megállapítást, hogy a vádlotti beismerés érdekében a hatóságoknak meg kellene fontolniuk a vádlottal történő egyezség megkötését. Ennek ellenére „az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a kompromisszum jegyében az amerikai vádalku mintájára egyre több európai ország reformtörekvéseinek zászlajára kerül fel.”² Ugyanakkor nem lehet állítani, hogy a kontinentális jogrendszerben kialakult ítéleti megállapodások kodifikálása során a jogalkotó kritika nélkül vette volna át az angolszász országokban kialakult modellt.

¹ Lásd például: Dr. Miskolcziné dr. Juhász Boglárka: A büntetőeljárás fejlődése – A változtatás lehetséges irányai az angolszász és kontinentális jogrendszer megoldási alternatívái alapján. PhD dolgozat. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Juh%C3%A1sz%20Bogi%20PhD%20dolgozata%20teljes.pdf> letöltés 2015. április 20.

² Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992/8., 507. o.

* *habilit., e. docens, tanácselnök bíró, Debreceni Ítéltábla*

A kodifikáció során érdemes átgondolni, hogy melyek azok a külföldi megoldások, amelyek a garanciális elemek sérelme nélkül hatékonyan beilleszthetők büntetőeljárásunkba.

A vádalkunak nevezett jogintézményhez hasonló megoldás fedezhető fel az angolszász jogrendszerű országok mellett több európai állam büntetőeljárás szabályai között. Ilyen például a német büntetőeljárásban a „Verständigung,” a spanyol büntetőeljárásban a „conformidad,” az olasz büntetőeljárásban a „patteggiamento” intézménye.

A vádalku szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban (plea bargaining)

A vádalkut az Amerikai Egyesült Államokban a büntetőügyek túlnyomó részében alkalmazzák, ide értve a legsúlyosabb bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokat is. Lényege röviden akként foglalható össze, hogy a vádemelést követően az ügyész (a kormány képviselője) valamint a vádlott és védője egyeztetnek, „alkudoznak” egymással arról, hogy a vádhoz képest a vádlott milyen bűncselekményben hajlandó a bűnösségét elismerni. Igen leegyszerűsítve: a beismerésért cserébe az ügyész egyes vádpontok alóli mentesülést ajánl fel vagy enyhébb bűncselekmény miatt képviseli a vádat.

A felek megállapodásuk eredményét (plea agreement) nyilvános előkészítő ülésen (arraignment) terjesztik az egyesbíróként eljáró bíróság elé. Ezt követően a bíró a bizonyítási eljárás mellőzésével, az elé tárt bizonyítékok alapján, a vádlott által elismert bűncselekményben állapítja meg a bűnösségét. A büntetés kiszabására a vádlott, a védő és az ügyész megállapodásának figyelembevételével kerül sor. A bírónak az alkufolyamatban betöltött szerepére az USA-ban nem alakult ki egységes gyakorlat. A tagállamok egy részében a bíró inaktív, tehát nem vesz részt az egyeztetésen. Sőt, a szövetségi szintű bíróságok előtti eljárásban kifejezetten tilos a bírói részvétel az egyeztetés során. Más tagállamok esetében viszont a bíró is alanya az alkufolyamatnak.³

A bírói részvétel létjogosultsága ellen és mellett is lehet érveket felsorakoztatni.⁴

Az általános szabályok értelmében a vádlott többféle megoldás közül választhat, amikor a váddal kapcsolatban nyilatkozik. Az első két esetben a bűnösség kérdésében egyértelmű kijelentést tesz: nem ismeri el bűnösségét (*plead not guilty*) vagy elismeri a bű-

nösségét (*plead guilty*). Köztes megoldás amikor a vádlott „nem vitatja a vádat” és – a bíróság hozzájárulásával – úgynevezett „*nolo contendere*” nyilatkozatot tesz.

A szövetségi szintű büntetőeljárás szabályok lehetővé teszik a bűnösség feltételes beismerését is. Ez azt jelenti, hogy a vádlott a bíróság és a kormány (képviselőjének) hozzájárulásával feltételesen bűnösnek vallja magát, vagy feltételesen tesz *nolo contendere* nyilatkozatot, írásban fenntartva a fellebbezés jogát indítványa kedvezőtlen elbírálása esetére.

Amennyiben a vádlott nem vitatja a vádat, a bíróságnak a *nolo contendere* nyilatkozat elfogadása előtt – az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében – figyelembe kell vennie a felek véleményét és a közérdeket.⁵

A szövetségi büntetőeljárás szabályok értelmében a bíró szabad belátása szerint elfogadhatja, de akár el is utasíthatja a vád és a védelem megállapodását. A bíróság a megegyezést nem köteles elfogadni. Elutasíthatja a közösség érdekében, továbbá formai vagy tartalmi hibák megállapítása esetén. A tisztességes eljárásról való jog érvényesülése céljából a bíróság még egyezségkötés esetén is köteles vizsgálni bizonyos garanciális feltételek teljesülését. Így a vizsgálat kiterjed a vád ténybeli adataira, a beleegyezés önkéntességére, valamint arra, hogy a bűnösség beismerése a (jogi) következmények ismeretén és megértésén alapul-e. A vádalku eredményességét igazolja annak széles körű alkalmazása, hiszen az USA-ban az ügyek kb. 98%-a zárul le ebben a megoldási formában.⁶

A vád és a védelem megegyezése Angliában

Az ezredfordulóig Angliában is általánosan elfogadottá vált, hogy a vád és a védelem megegyezik egymással a büntetőeljárás során. A megállapodás keretében a vád vagy elfogadja, hogy a vádlott enyhébb bűncselekmény elkövetését ismeri el, és ezt teszi a vád tárgyává, vagy a vádlott által elkövetett több bűncselekmény közül csupán a beismert bűncselekmények vonatkozásában képviseli a vádat, és a többi vonatkozásában nem mutat fel bizonyítékot (effektíve ejti a vádat). A vádalkunak Angliában kisebb szerep jut, mint az Egyesült Államokban, mert a vádhatóságnak sem a büntetés nemére, sem a mértékére nincs befolyása, arra vonatkozóan nem tehet indítványt. A vádirat felolvasása után a vádlott nyilatkozik: elismeri-e a bűnösségét vagy sem. Beismerés esetén a bizonyítási eljárás lényegesen lerövidül, az gyakorlatilag kimerül a bizonyítékok felsorolásában.⁷

³ Szövetségi Büntetőeljárás Kódex [Rule 11 (a) (1), Rule 11 (a) (3)] hivatkozva Miskolcziné: i. m. 198. o.

⁴ Fantoly Zsanett: Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 139–152. o.

⁷ Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Monográfia Kiadó, Pécs, 2008, 119–122. o.

³ Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog 1990/10, 856–857.

⁴ A kontinentális országok büntetőeljárás megállapodásait szabályozó normák közül a német törvény például a bíró kifejezetten aktív szerepét írja elő a hasonló eljárások során. A külföldi minták bemutatását lásd bővebben: Miskolcziné PhD dolgozat: i. m. 192–264. o.

Az ügyész korlátozott jogköre miatt a vádalku kisebb jelentőséggel bír Angliában, mint az Egyesült Államokban, a büntetőügyeknek azonban itt is alig 2–4 százalékát tárgyalja esküdtszék.⁸

Az olasz büntetőeljárás megegyezés szabályai

Bár a kontinentális hagyományokkal rendelkező Olaszország számára nehézségeket okozott az angol-szász jogrendszerben gyökerező vádalku meghonosítása, az eljárások ésszerű időn belüli befejezése érdekében mégis ebbe az irányba mozdultak el a büntetőeljárás szabályai.

A büntetőeljárás kódex lehetővé teszi az illetékes bíróság elkerülését oly módon, hogy a rövidített eljárások („giudizio abbreviato”) között lehetővé teszi, hogy a terhelt hozzájárulása esetén az ügyész indítványára az eljárás vizsgálati szakát tulajdonképpen lezáró előzetes tárgyalás (udienza preliminare) során a bíróság az ügy iratai alapján közvetlenül ítéletet hozzon. Ha a bíróság az iratok alapján nem tud döntést hozni, az indítványt visszautasítja és elrendeli a rendes eljárás lefolytatását. A rövidített eljárásban a „rendes” eljáráshoz képest jelentősen csökkentett büntetést szab ki a bíróság.⁹

Az 1988. évi 447. számú törvény szabályozta újra a „felek kérésének (indítványának) megfelelő büntetés” intézményét.¹⁰ Az ilyen típusú eljárások során a bíróság csupán az iratok alapján, bizonyítás lefolytatása nélkül dönt. A felek az indítványukban pontosan megjelölik a megegyezésüknek megfelelő büntetési nemet és annak mértékét. A vádlott és az ügyész pénzbüntetés és/vagy szabadságvesztés, illetve végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés kiszabásában állapodhatott meg. A bíróságnak a büntetés kiszabása során nincs mérlegelési jogköre, mert ha elfogadja a vád és a védelem megegyezését, az indítványnak megfelelő büntetést kell kiszabnia, ellenkező esetben tárgyalás tartására kerül sor.¹¹ A bírói vizsgálat pusztán abban merül ki, hogy a felek az ügyet jogilag helyesen ítélték-e meg, és a büntetésre vonatkozó indítvány törvényes-e.

Az olasz különeljárások egy része úgy jellemezhető, hogy a rendes eljárás valamelyik szakaszát elhagyják. Összesen öt olyan különeljárás van, melyeknek a célja egyaránt a büntetőeljárások felgyorsítása, és ezáltal a bűnüldözés hatékonyabbá tétele.¹²

A büntetőeljárás megegyezés megállapodás Németországban

A német büntetőeljárás szabályokat a kontinentális eljárási rendszer sajátosságai jellemzik. A büntetőeljárás megegyezés német modelljében logikailag fordított a sorrend az amerikai szabályokhoz képest. A vádalkunak az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Büntetőeljárás Kódexében megfogalmazott szabályaival ellentétben a német bíró nem „passzív szemlélő” csupán, hanem a megegyezés koordinátora. Sőt, a konszenzuson alapuló befejezés érdekében kezdeményező szerepet is betölthet az eljárás során.

A német szabályok szerint a bíróság tényfeltárási kötelezettsége sérthetetlen. Az ítéletnek a bíróság tényállásra vonatkozó valódi meggyőződésén kell alapulnia. Ebből következik, hogy a vádlott tényeket nélkülöző, formális beismerő vallomásra az ítélet nem alapítható.

Biztosítani kell a vádlott akaratnyilvánítási szabadságát. Tilos a vádlottat súlyosabb büntetéssel fenyegetni, vagy számára nem a törvényben biztosított kedvezményeket ígérni – ide nem értve a beismerő vallomás révén elérhető, a büntetés enyhítését eredményező eszközöket – abból a célból, hogy a vádlott beismerő vallomást tegyen. Tilos a vádlottal a jogorvoslati jogról való lemondásban megállapodni, mivel a vádlott ezen döntésének súlyát az ítélelhozatal előtt még nem feltétlenül látja előre. A megállapodás kizárólag nyilvános tárgyaláson jöhet létre, ugyanakkor az eljárás résztvevőinek előzetes megbeszélése nem tiltható meg. Az ilyen előzetes megbeszélések tartalmát és eredményét a bíróság előtt nyilvánosságra kell hozni. A nyilvános tárgyaláson az eljárás valamennyi résztvevője számára biztosítani kell, hogy a megbeszéléseken érdemben részt vehessen. Nem kerülhet sor a vádlott és az ülnök részvételének mellőzésére. A megegyezés eredményét a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzíteni kell.

A bíróság megegyezhet az eljárás résztvevőivel az eljárás további menetéről és eredményéről is. A bíróság hivatalból köteles a bizonyítékok valóságát minden olyan tény és bizonyítási eszköz vonatkozásában vizsgálni, amelyeknek a döntés szempontjából jelentősége van.¹³

A bíróság közli a felekkel, milyen tartalmú megegyezést tart elfogadhatónak. Az eset összes körülményének, valamint az általános büntetéskiszabási körülmények szabad belátáson alapuló mérlegelését követően közölheti a büntetés felső és alsó határát is. A megegyezés abban az esetben jön létre, ha a vádlott és az ügyész a bíró javaslatával egyetért.

Amennyiben jog vagy tény tekintetében jelentős körülményeket figyelmen kívül hagytak, illetve további ilyen körülmények merültek föl, és a bíróság

⁸ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 281. o.

⁹ Farkas Ákos (1992): i. m. 512. o.

¹⁰ „Applicazione della pena su richiesta delle parti,” Codice di procedura penale, Libro VI, Titolo II, agg. al 21. 09. 2010, forrás: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36811> (letöltve: 2015. április 20.)

¹¹ Herke Csongor (2008): i. m. 102. o.

¹² Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. PTE ÁJK, Pécs 2013. 101–106. o.

¹³ StPO 244. §-ának (2) bekezdés

arra a meggyőződésre jut, hogy a kilátásba helyezett büntetési keret már nem áll arányban az elkövetett bűncselekmény súlyával vagy a bűnösség fokával, a megegyezés nem kötelező a bíróságra. Ugyanez érvényes arra az esetre is, ha a vádlott az eljárás későbbi szakaszában nem tanúsítja azt a magatartást, amelyre tekintettel a bíróság a megegyezés létrehozását lehetségesnek találta. A vádlott beismerő vallomása ebben az esetben nem használható fel. A változásról a bíróság haladéktalanul tájékoztatja a feleket. A bíróság köteles tájékoztatni a vádlottat a megegyezéstől való eltérés törvényben meghatározott feltételeiről és következményeiről.

A Verständigung kezdeményezésének joga az StPO 160b. §-a értelmében megilleti az ügyészséget is. Amennyiben ugyanis az ügyész úgy látja, hogy ez előmozdítaná a büntetőeljárást, az eljárás egyéb résztvevőivel megtárgyalhatja az eljárás – aktuális – állását. A megbeszélés lényeges tartalmát az iratoknak tartalmazniuk kell. Ugyanez a jog a bíróságot is megilleti még a főtárgyalás megnyitása után is, sőt a főtárgyalás folyamán bármikor (212. § és 257b. §). A megállapodásokat az ülnökök és a nyilvánosság számára is megismerhetővé kell tenni, ezért a megegyezésre irányuló megbeszéléseket a (fő)tárgyalás keretében kell lefolytatni. Ellenkező esetben legalább a lényegüket dokumentálni kell, és utóbbit a tárgyaláson fel kell olvasni. Kizárólag így érvényesülhet korlátlanul a nyilvánosság ellenőrző mechanizmusa. A jogintézményhez kapcsolódó német alkotmánybírósági döntések hangsúlyozzák, hogy a büntetőeljárás fő feladata a valóságnak megfelelő tényállás feltárása. Ennek az alapelvnek a Verständigung létrejötte esetén is érvényesülnie kell. A bíróság nem mentesül tehát tényfeltárási kötelezettsége alól.¹⁴

Hazai lehetőségek egyszerűsített bizonyítási szabályok megalkotására a büntetőperben

A büntetőeljárás szabályozásának elmúlt évtizedeiben több törekvés is volt újabb és újabb egyszerűsített szolgáló külön eljárások meghonosítására, így komoly reményeket táplált a jogalkotó a lemondás a tárgyalás jogintézményéhez, amiről azonban kiderült, hogy jelen formájában nem jelent érdemi teherkönyítést. Úgy vélem, hogy az egyik legfontosabb feladat lenne a bizalom helyreállítása a perbeli szereplők között, amihez az alapot a törvénynek kell megteremteni. A bizalomnak kellene megjelenni a nyomozóhatóság, ügyészek és a védelmet ellátó ügyvédek között a vádalku eredményes lefolytatásánál is. Bizalom nélkül a büntetőeljárás egyetlen szakaszában sem várható el bármilyen megegyezés a felek között. Ennek egyik

legegyszerűbb módja, ha az egyszerűsített szolgáló szabályok főszabállyá válnak, és az ügyek túlnyomó többségében érvényesülhetnének. Feladata lenne a bírói gyakorlatnak annak kimunkálása, hogy a terhelti együttműködésre alapított szabályok alkalmazásakor valóban ne pusztán egy egyszerű hivatkozás legyen a vád nem vitatása, hanem érdemi, észrevehető kedvezményben részesüljön. Ne érje meg a bizonyítási eljárást hosszan elhúzni az eltelt időre, mint büntetést enyhítő tényezőre hivatkozás érdekében. Változtatni kell azon a máig élő szemléleten, hogy a beismerő vallomás pusztán egy megemlített enyhítő tényező a büntetékiszabási körülmények felsorolásában.

Jelenleg a járásbírók elé kerülő büntetőügyek több mint 60%-a első fokon jogerőre emelkedik. Érdemes belegondolni, hogy milyen tartalékok érhetőek tetten itt az eljárásban. Jelenleg azonban a bíróság kénytelen perrendszerűen tárgyalás keretében lefolytatni az eljárást, munkaidőt, pénzt és energiát nem kímélve törekedni a valós tényállás felkutatására. A vádlottakat, tanúkat a bíróság sokszor messziről idézi, akik kiesnek munkájukból, esetenként szabadságot vesznek ki, hogy megjelenhessenek a tárgyaláson. A tanúk költsége mellett a nyomozási bizonyítás hiányosságainak kiküszöbölésére, a védekezés leellenőrzésére szakértőket rendel ki és hallgat meg, majd hosszas tárgyalás eredményeként dönt. Végül az ügyek több mint 60%-ában az ügyész és a védelem is elfogadja, tudomásul veszi a döntést. Nem gondolom, hogy eretnokség lenne azt gondolni, hogy ugyanezt az ítéletet a feleslegesnek tűnő hosszas bizonyítás nélkül is meghozhatná a bíróság.

Városi bíróként történt meg velem, hogy kénytelen voltam átvenni és folytatni a bíró kollégám által már majd két éve folytatott büntetőper tárgyalását. Az eljárási szabályok szerint előlről kellett kezdeni az ügy tárgyalását. A mintegy tíz vádlott tagadása mellett több mint száz tanút kellett kihallgatni. A leendő tárgyalás-sorozat előtt a tárgyalóterembe bejött az ügyész, és valamennyi védő. Már kezdő bíróként is ügyeltem arra, hogy a fegyverek egyenlőségének elve szerint ne csak az ügyész legyen bent a tárgyalóteremben, nem is értettem, miként fordulhat elő az, hogy kizárólag az egyik fél legyen bent a tárgyalóteremben. A bíróváltásnak senki sem örült, hiszen újabb monstre tárgyalás-sorozat kezdődhetett. Ennek az ügyész és a védők is kérdés nélkül hangot adtak. A tárgyalást megelőző kötetlen beszélgetés során azon kérdésemre, hogy mi is lenne a vádhatóság célja, az ügyész egyértelműen közölte, hogy minden terhelnél rövidebb, egy évet meg nem haladó felfüggesztett szabadságvesztést fog indítványozni, amit tudomásul is venne. A védők ugyancsak közölték, hogy ezzel a büntetéssel ők és védenek is elégedettek lennének. Meg kellett jegyezni, hogy arra figyelemmel, hogy az összes vádlott vitatta a vád tárgyává tett tényeket az eljárás addigi menetében, én kénytelen vagyok a hosszadalmas és költséges bizonyítási eljárást megkezdeni, és megtervezni. A védők – természetesen ilyen irányú kéréssem

¹⁴ Lásd bővebben: Dr. Miskolcziné dr. Juhász Boglárka: i. m. 237–264. o.

vagy célozgatásom nélkül – ezután beszéltek a terheltekkel, és bár minden vádlott megtagadta a részletes vallomástételt, úgy nyilatkoztak, hogy a vádbeli tényeket nem vitatják, felelősségüket elismerik. Ezt követően egyik félnek sem volt bizonyítási indítványa, rövid perbeszédet következtek, majd ítéletet hirdettem, amit mindenki tudomásul vett. A pert addig tárgyaló bíró kollégám megdöbbenésére fél órán belül jogerősen befejeztem minden peres fél legnagyobb meglepedésére. Természetesen ismertem az addigi nyomozási, és bírósági iratot, az addigi bizonyítás eredményét, így biztos voltam benne, hogy a vádlottak elismerő nyilatkozatát a korábban lefolytatott, de általam még meg nem ismételt bizonyítási anyag maradéktalanul alátámasztja. Természetesen lehet, hogy van, aki ezen eljárásom kapcsán erkölcsi aggályait hangoztatná. Szó sem volt azonban arról, hogy bármelyik vádlottat vagy védőt beismerő vallomás megtételére sarkalltam volna. Mindenki tudta, hogy az eljárás ésszerű, azonnali befejezésének az egyetlen lehetséges módja, ha nem kezdődik meg a bizonyítási eljárás. Azt is jól tudta minden védő, hogy a terheltek jobban járnak azzal, ha a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje hamarabb elkezdődik, és a vádlottak nem lesznek büntetőeljárás hatálya alatt még évekig. A sértettek is jól jártak, mert az alapjogviszony, a bűnösség kérdése hamar tisztázódott.

Mindennek az eljárási keretei sem akkor nem voltak, sem ma nincsenek meg. Talán ebben is segítség lenne, ha az új törvény a bizonyítási eljárás egyszerűsítésére törekedve lehetővé tenné, hogy abban az esetben, ha a védelem alanyai a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket nem vitatják, azokra a további bizonyítás mellőzhető legyen.

Számos tanulmány jól demonstrálja azt a közel két-száz évig tartó folyamatot, amíg a plea bargaining a titkos megállapodás szintjéről az állam által elismert és szorgalmazott büntetőeljárás formává nőtte ki magát az Egyesült Államokban. Ezen jogintézmény legitimitásától kezdetben ugyanúgy idegenkedtek, mint Európában. A bíróságok ugyanis kezdetben vonakodtak a vádalku intézményrendszerének az elismerésétől, és annak nyílt alkalmazásától.¹⁵

A német Verständigung intézményének törvénybe iktatását is hasonló fejlődési szakaszok előzték meg. Először a gyakorlatban merült fel az igény a büntetőügyek informális úton történő elintézésére, mely igény – a közhiedelemmel ellentétben – *nem* elsősorban a vádlotti oldalon jelentkezett. Ezt követte az ügyvédek szövetségi szintű szervezetének állásfoglalása a vádalku egységes gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban, illetve annak megfogalmazása, hogy az informális megállapodást – a büntetőeljárás keretein belül – mégiscsak „formalizálttá”, szabályozottá kellene tenni. A következő szakasz, melyet az angolszász és a kontinentális vádalku történetében is hasonló fázisok jellemeztek, a jogintézmény alkalmazásának a legfelső

bíróságok által történő elfogadása volt. Az „elfogadás” kezdetben mindössze abban nyilvánult meg, hogy a bíróságok megállapították, a vád és a védelem „sub rosa” megállapodásai nem alkotmányellenesek, csak később jutottak el a kifejezett elfogadásig, mely a törvényi szintű szabályozás szükségességében öltött testet mindkét jogrendszerben. A perbeli megállapodás sokáig lényegében szokásjogi alapon működött.¹⁶

A Be. főszabályként előírja, hogy a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat. Ezen garanciális szabály az anyagi igazság kiderítését szolgálja annak érdekében, hogy a büntetőügyben eljáró hatóságoknak és a bíróságnak ne legyen aggálya a beismerés valóságos felől.¹⁷ Örök dilemma, hogy a büntetőeljárás törvény engedjen-e a beismerésre alapozott egyszerűsítési szabályoknak, vagy az anyagi igazság kiderítésére törekedve folytassa le a bizonyítási eljárást. A büntetőeljárás törvény egyértelműen a beismerésre alapozott eljárás egyszerűsítése irányába mozdult el, a hivatkozott Európa Tanács R (87) 18 számú ajánlásának figyelembevételével.

Amennyiben célja az új büntetőeljárások gyorsabb és egyszerűbb lefolytatása, ennek eszköze lehet a bizonyítás mellőzésének lehetővé tétele abban az esetben, ha a vádlott és védő egyetértenek a vádbeli tényekkel vagy azok egy részével. Ez akkor valósulhat meg, ha a terhelt akár a nyomozás során, akár a nyomozás befejezését követően megismerhet minden őt terhelő bizonyítékot. A bizonyítás anyagának, köztük a terhelő bizonyítékoknak a megismerése arra indíthatja a korábban a bűncselekmény elkövetését tagadó terheltet, hogy beismerje a bűncselekmény elkövetését, vagy legalább a bűnösség elismerése nélkül a vád tárgyává tett tényállás egészét vagy a tények egy részét. Minderre azonban a bizonyítás törvényességére ügyelve lehet csak tényeket alapozni. Ilyenkor azonban nem hamis bizonyíték kerül a terheltek bemutatására, hanem a bizonyítás valódi anyaga, így valóban felmérheti lehetőségeit.

A tények elismerése a terhelti együttműködés egyik formája, a tények feltárása még a bűnösség elismerése hiányában is előrevizsi a büntetőeljárást.

Arra az esetre, ha a vádlott és védője nem vitatja a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket, olyan eljárási formát kell találni, amely valóban képes hatékonyan, és gyorsan elvezetni a jogerős döntésig. A hatékonyság ebben az esetben azt is jelenti, hogy a jogerős döntés valóban érje el a jogbékét, azaz minél kevesebb ügyben kerüljön sor jogorvoslati eljárás lefolytatására, beleértve a rendkívüli perorvoslatokat is. A vád tárgyává tett tények bíró előtti elismerése, nem vitatása már felveti annak kérdését, hogy szükség van-e tárgyalás keretében történő bizonyításra. Ha a

¹⁶ Lásd Miskolcziné: i. m. 240–250. o., és Nagy Anita: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008, 59. o.

¹⁷ Lásd Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. TKK, Debrecen, 2008, A hamis beismerő vallomás, 83–130. o.

¹⁵ Kelemen Ágnes: i. m. 858. o.

tények elismerése a tényállás egészére kiterjed, az eljárás hasonló vonásokat mutathat a jelenleg is szabályozott tárgyalás mellőzéses eljárással. Nem tartanám helyesnek azonban a tárgyalás mellőzéses eljárás jelenlegi formájának a túlzott kiterjesztését. Ebben a körben nem a tárgyalás nevelő hatását hiányolnám, hanem garanciális elemeket. A beismerésnek, a vád nem vitatásának bíró előtt történő előadása ülés keretében mindezen aggályokat azonban eloszlatná.

A terhelti beismerés a vallomások természetes hibái és számos egyéb ok miatt nem mindig lehet teljes körű. A beismerő vallomást tevő terhelték vallomásaiban is számos tény tekintetében előfordulnak kisebb nagyobb ellentmondások, amelynek magyarázatát adhatják az emberi emlékezet működése, a felejtés és számos egyéb pszichében rejlő tényező.¹⁸

A bizonyítás mellőzése abban az esetben is indokolt, ha a terhelt csak a tények bizonyos körét fogadja el, de a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás hiányzik. A bíró előtti eljárás garanciát jelenthet arra, hogy olyan tényeket nem állapít meg a bíróság, amelyekre a bizonyítás anyagában nincs megnyugtató ténybeli alap.

Megfontolás tárgyává kell tenni ezért véleményem szerint azt a lehetőséget, hogy már a tárgyalás előkészítés során „vádat nem vitató” nyilatkozatot tehessen a terhelt annak reményében, hogy a bíróság méltányolja együttműködését, és számára elfogadható, méltányos büntetés kapjon.

Az előkészítő ülésen a bíró tájékoztatja, illetve kioktatja a vádlottat, hogy vádat nem vitató nyilatkozatot tehet, amely alapján a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján tárgyalás, és bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül ügydöntő határozatot hozhat.

Vádat nem vitató nyilatkozat elfogadása esetén az ügyész és a védő perbeszédet tart, majd a bíróság ülésen nyilvánosan kihirdeti az ítéletet.

A vádat nem vitató nyilatkozat abban különbözne a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomástól, hogy a nyomozás során tett beismerő vallomás a későbbiekben korlátlanul felhasználható bizonyítási eszközként, mint terhelti vallomás. A vádat nem vitató nyilatkozat a közvetítői eljárásban tett nyilatkozatokhoz hasonló jogi természettel bírhatna, így abban az esetben, ha nem vezet el az eljárás jogerős befejezéséhez, a későbbiekben nem lehet rá hivatkozni, azt nem lehet bizonyítási eszközként felhasználni.¹⁹

Megoldást lehet találni arra, hogy több vádlottas ügyekben a jogerőre emelkedett vádlottak terhelti vallomása bizonyítékként hozzájárulásuk hiányában is felhasználható legyen, és/vagy tanúként már ne élhessenek a vallomás megtagadás jogával. Hasonló szabályokat tartalmaz jelenleg a Be. 82. § (4) bekezdése.

Lehetne ez ellen érvelni azzal, hogy az ellentétes tényállás megállapításának veszélye megoldhatatlan problémákhoz vezetne, de jelenleg is meg van a jog-

szabályi lehetőség már ügyészi szakaszban a terhelték egy részére ügyészi megrovással, más részükre vádelhalasztással befejezni az ügyet. Bírósági szakaszban sem példa nélküli a terhelték egy részére az ügy hamarabbi befejezése. A bűncselekmény elkövetését tagadó vádlottak felmentése esetén a jogerő feloldásának a Be. 349. §-ában rögzített módja szolgálhatna mintaként.

A határozat meghozatalának nem lehet akadálya az, ha az ügydöntő határozat csak részben emelkedik jogerőre. Különösen a sok vádlottas, és a „monstre” ügyekben könnyen előfordulhat, hogy a marginális szerepet betöltő vádlottakra már az eljárás ezen szakaszában jogerőre emelkedik az ügy, így az később már nem is kezelhetetlen „sokvádlottas” ügy lesz, hanem a fő elkövetőkre koncentrálódhat a bizonyítás, és a későbbiekben nem kell az összes vádlottat jelentős számú tárgyalásra idézni (gyakran évi 40–50 határnap), ami számukra a civil életben való ellehetetlenülést is jelenti.

Az Egyszerűsített Bizonyítási Szabályok szerint lefolytatott eljárás eredményeként hozott ítélet esetén megfontolást érdemel, hogy tárgyalás tartási kérelem esetén más bíróra kerüljön az ügy átszignálásra, hasonlóan a tárgyalás mellőzéses ügyekben előforduló gyakorlathoz. Ha a jogerősen befejezett vádlott ügytől az ügyben maradó terhelt ügye elkülöníthető, akkor nem kell új bíróra az ügyét átszignálni.

A beismerő vallomásként nem értékelhető, de a büntetőeljárás eredményes befejezését elősegítő vádlotti nyilatkozat megtétele esetén a bíróságnak természetesen szem előtt kellene tartania azokat a szempontokat is, melyek túlmutatnak a büntetőeljárás sikerének statisztikai szempontú befejezésén. Ilyen bírói feladat a közösség védelme, és a bírónak az anyagi igazsággal kapcsolatos egyéni szemlélete. Nem lenne akadálya annak, hogy a bíró ne fogadja el a vádlottnak a vádat nem vitató nyilatkozatát, ha úgy ítéli meg a nyomozási iratok ismeretében, hogy az nem szolgálja a vádlott érdekét, a nyomozás során lefolytatott bizonyítás eredményének ismeretében azzal kapcsolatosan aggályai vannak. Ellenkező oldalról is megítélheti úgy, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény tárgyi súlya vagy a vádlott személyében rejlő okok miatt a nyilatkozat elfogadása nem szolgálná a közérdeket, és ilyenkor annak elfogadása helyett a tárgyalás kitűzése iránt kell intézkedéseket tennie. A bírónak éppen ezért a vádat nem vitató nyilatkozat önkéntességét is vizsgálnia kell.

Amennyiben a vádlott megtagadja a nyilatkozattételt, vagy nem jelenik meg az előkészítő ülésen vagy a tárgyaláson, ezt a bíróság akként értékelheti, hogy a vádlott nem ismeri el a bűnösségét, és a könnyebb, gyorsabb befejezés érdekében sem kíván nyilatkozatot tenni.

A bíró köteles a terheltet személyesen tájékoztatni az eljárás menetéről, illetve meggyőződni arról, hogy a terhelt megértette-e nyilatkozatának jogkövetkezményeit.

A tájékoztatás és figyelmeztetés kiterjedne a terhelt azon alapvető jogaira továbbá a kötelezettségeire, ame-

¹⁸ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 180. o.

¹⁹ Be. 221/A. § (5) bekezdés.

lyek a büntetőeljárás egésze alatt megilletik, illetve terhelik. Ilyen a védelemhez való jog, a bűnösség tagadásának joga vagy a hamis váddal kapcsolatos jogkövetkezmények.

A tájékoztatásnak ki kellene terjednie azokra az információkra, melyek a jogban járatlan terheltek vonatkozásában a büntetőeljárás lényegének (okának és menetének) megismerését segítik elő.

A tájékoztatások és figyelmeztetések rendszere segítség lenne a terheltnek a vallomás illetve a nyilatkozat megtétele előtti mérlegelésben.

Figyelmeztetni kell arra, hogy az egyszerűsített bizonyítási szabályok szerinti eljárásban a nyilatkozata felhasználható. A terhelt nem köteles bűnösségét elismerni és nem köteles a váddal kapcsolatosan nyilatkozatot tenni. A vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyében a bíróság tárgyalás keretében döntsön bűnösségről, ahol jogában áll védőt meghatalmazni, vagy védő kirendelését kérni, ha nem dönt úgy a jogalkotó, hogy minden esetben kötelező a védelem. A terheltnek joga van a tárgyaláshoz, ahol az összes tanúval szembesülhet, hozzájuk kérdéseket intézhet.

Amennyiben a vádat nem vitató nyilatkozatot a bíróság elfogadja, nem kerül sor a tárgyalás megtartására.

A bíróság tájékoztatja a terheltet az ellene felhozott vád jogi természetéről, a vád tárgyát képező bűncselekmény büntetési tételének felső határáról, a közép-mértékes büntetéskiszabási gyakorlatról, a halmazati büntetéskiszabási szabályokról, a feltételes szabadságra bocsátás szabályairól, és a vádat nem vitató nyilatkozathoz kapcsolódó kedvezményes büntetéskiszabás lehetőségéről.

A bíró a vádlottat ülésen *személyesen* köteles tájékoztatni, és meg kell győződnie arról is, hogy a vádlott a tájékoztatást megértette. Az előbbi szabályok alapján egyértelmű, hogy a vádlott számára nyújtott tájékoztatás, illetve figyelmeztetés nem merülhet ki a terhelt formális, pusztán a jogait, valamint a vádat nem vitató nyilatkozat jogkövetkezményeit tartalmazó „sablonszöveg” ismertetésében.

A figyelmeztetésnek és a tájékoztatásnak végül ki kellene terjednie arra, hogy a tárgyalás nélkül hozott ügydöntő határozat ellen milyen jogorvoslat vehető igénybe.

A nyilatkozat akkor önkéntes, ha arra nem kényszer, fenyegetés, vagy ígéret – ide nem értve a vádalku keretében tett ígéreteket – hatására került sor. Az ítélethozatal előtt a bíróságnak ezért kell meggyőződnie a vádat nem vitató nyilatkozat ténybeli alapról. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a bírónak az előkészítő ülésen bizonyítást kell lefolytatnia, azonban a rendelkezésére álló adatok (iratok, egyéb bizonyítékok) vizsgálatát követően meg kell állapítania, hogy a nyilatkozat *nem tekinthető-e nyilvánvalóan alaptalannak*.

A bíróság tényfeltárási kötelezettsége sérthetetlen marad. Az ítéletnek a bíróság tényállásra vonatkozó valódi meggyőződésén kell alapulnia. Ebből következő, hogy a vádlott tényeket nélkülöző, formális vádat

nem vitató nyilatkozata nem fogadható el, ha annak semmilyen ténybeli alapja nincs a nyomozási iratokban. Hasonlatosság a tárgyalás mellőzéses eljáráshoz annyiban van, hogy a bíró jelen eljárásban is köteles felkészülni, a nyomozási bizonyítás eredményét a kontinentális hagyományoknak megfelelően ismeri, de az elismerő nyilatkozatnak előtte kell elhangoznia. A postai kézbesítés bizonytalanságai így nem veszélyeztetik az eljárás tisztességességét.

További követelménye az eljárásnak a megfelelő tartalmú jegyzőkönyvezés, amely nélkül nem érvényesül a büntetőeljárás nyilvánosságának elve és lehetetlenné válna az eljárás és az ítélet törvényességének és tisztességességének a felülvizsgálata.

Az egyszerűsített bizonyítási szabályokhoz kapcsolódó jogorvoslat kialakítása

Mindezen szabályokhoz kapcsolódhat a jogorvoslati rendszer reformja. A koncepció szerint a büntetőeljárás törvény kodifikációja során törekedni kell a jogorvoslati indítványok bejelentésével és azok tartalmával összefüggő pontosabb, egzaktabb rendelkezések kialakítására. A koncepció szerint meg kell fontolni, hogy a másodfokú eljárás során a felülbírálat irányát és terjedelmét a bejelentett fellebbezésekben kifejtett kifogások határozzák meg.

Az együttműködésre következő garanciális szabályokat kell kialakítani, melyek közül kiemelkedik az olyan jogorvoslati jog biztosítása a terhelt számára, amely lehetővé teszi ügyének a rendes eljárás keretei közötti elbírálását. A bírósági eljáráshoz való jog ugyanis alkotmányos alapjog, mely szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

A megállapított tényeknek vagy az egyéb jogkövetkezményeknek a vitatása ellen akár eltérő jogorvoslati forma igénybevétele is biztosítható.

A vádat nem vitató nyilatkozat alapján hozott ítélet ellen tárgyalás tartási kérelmet vagy fellebbezést lehetne bejelenteni. Fellebbezésnek akkor lehetne helye, ha kizárólag az alkalmazott szankció, a büntetés nemét vagy mértékét sérelmezi. Ilyenkor a másodfokon eljáró bíróság dönt. Tárgyalás tartási kérelemnek akkor lenne helye, ha a megállapított tényeket, a törvényi tényállást is vitatja a terhelt. Ebben az esetben a büntetőügy más bíróra történő átszignálását követően tárgyalás keretében indokolt bizonyítás felvétele a vitás ténykérdések által meghatározott körben.

Záró gondolatok

A tárgyaláson lefolytatott bizonyítás nélküli eljárás az állam számára egyértelmű nyereség annak hatékony,

gyors lefolytathatósága miatt. Minél hamarabb bekövetkezik a büntetőjogi felelősségre vonás, az alkalmazott szankció annál hatékonyabban alkalmas az egyéni és általános megelőzés céljainak szolgálatára. Természetesen így a vádhatóság oldaláról nézve csökken a felmentő ítélet kockázata, míg a terhelt kedvezőbb ítéletre számíthat. A jogerő által biztosított jogbéke hamarabb bekövetkezhet, így legtöbbször nem kerül sor másod- és harmadfokú eljárásra, amely eljárások további idővel és költséggel járnak.

A megfelelő terhelti együttműködési rendszer kialakítása a bűncselekmények gyors, és viszonylag széles körű felderítéséhez vezet, így biztosítja a büntetőjogi felelősségre vonást. Az elkövetéshez közeli marasztaló ítélet jobban érvényesíti a speciális és generális prevenciót, annak erősebb a visszatartó hatása.

A társadalom is jól jár az időben meghozott ügydöntő határozattal. Sokkal kevesebb tanút kell ism-

telt idézésekkel a bíróságra citálni, és a bíróság, valamint az ügyészség azokra az ügyekre, és vádlottakra koncentrálhat, akiknél egyszerűbb módon nem fejezhető be az eljárás. A sértett is kedvezőbb helyzetbe kerül általa, hogy nem tanúként lesz kitéve a másodlagos viktimizációként ismert negatív hatásoknak, hanem az időben hozott ügydöntő határozat a kártérítési és egyéb igényeinek is alapjául fog szolgálni.

A bizonyítási eljárás jelentős terhektől szabadulhat meg, és olyan kérdésekre koncentrálódhat, ami az erőforrások, és a fennmaradó idő hatékonyabb felhasználást teszi lehetővé, és a bizonyítási eljárás ésszerű rövidítését eredményezheti, összességében a felesleges költségeket csökkentheti.

Mindez természetesen csak akkor lehet eredményes, ha a terhelt valóban érdekelt a hatóságokkal való együttműködésben, de az ügyész vádemelése eredményes, valamint a vád képviselőjének is elfogadható a kiszabott büntetés. ■

VADÁSZOK, HALÁSZOK A BÜNTETŐJOG HÁLÓJÁBAN

SZERZŐ: Elek Balázs

Igazi halásszá, horgásszá az válhat, aki betartja az írott és íratlan szabályokat, állapítja meg Elek Balázs bíró úr legújabb könyvében. A szerző a szenvedélyes, a természetet szerető, a halállományt tiszteletben tartó halászhoz, horgászhoz is segítséget nyújt a tudományos igénnyel elemzett jogeseteken keresztül, a jogi környezet bemutatásával. A művet minden érdeklődőnek, valamennyi horgásztársunknak szeretettel ajánlom.

Balla Lajos,
a Debreceni Ítéltábla elnöke

A mű szerzője a vadászati büntetőjog jeles szakértője, könyvében azonban arról is tanúbizonyságot tesz, hogy a halászati és a horgászati jog ismerete sem áll távol tőle. Saját bevallása szerint írásának elsődleges célja és feladata, hogy elősegítse a szükséges büntetőjogi előírások megismertetését a vadászattal, halászattal és horgászattal kapcsolatba kerülőkkel.

Mint sportvadász és büntetőbíró ajánlom a könyvet minden természetkedvelőnek, vadásznak, halásznak és horgásznak, bízva abban, hogy elolvasásával e két nemes szenvedély és életforma veszélyeinek megismerésén keresztül hozzájárul a vadászat körében előforduló balesetek csökkenéséhez, az orvadászat, orvhalászat és egyéb bűncselekmények visszaszorításához.

Makai Lajos,
a Pécsi Ítéltábla elnöke

Ára: 4500 Ft